

30.967 (A)

CONFERINȚELE ACADEMIEI ROMÂNE

Ciclul LIMBA ROMÂNĂ ȘI RELAȚIILE EI CU ISTORIA
ȘI CULTURA ROMÂNILOR

MIOARA AVRAM

ANGLICISMELE
ÎN
LIMBA ROMÂNĂ ACTUALĂ

BIBLIOTECA INSTITUTULUI DE LINGVISTICA
UNIVERSITĂȚII DE BUCUREȘTI Nr. 30.967

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
București, 1997

Conferința a avut loc în Aula Academiei Române la 13 februarie 1997.

Versiuni anterioare, de mai mici dimensiuni, au fost prezentate la Iași, în cadrul Conferinței Naționale „Limba română – azi” (25 octombrie 1996), și la Cluj, cu prilejul Colocviului de Ecologie Lingvistică (21 noiembrie 1996).

ISBN 973-27-0602-3

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
R-76117, București, Calea 13 Septembrie nr. 13

Cuvânt înainte

În tradiția instituției noastre, **Conferințele Academiei** au reprezentat una dintre formele principale de comunicare cu societatea românească. Personalități remarcabile ale științei, literaturii și artelor românești s-au adresat, în Aula Academiei Române, publicului larg, contribuind în decursul anilor, la dezvoltarea culturală a societății și la dezvoltarea conștiinței naționale.

Unul dintre obiectivele principale pe care și le-a propus Academia Română, după renașterea sa în anul 1990, a fost acela de a-și reface legăturile cu societatea românească, de a-și reocupa locul pe care de-a lungul istoriei l-a avut în conștiința românilor.

Cu aceste gânduri au fost reluate în anul 1995 Conferințele Academiei. Ciclul *Limba română și relațiile ei cu istoria și cultura românilor* s-a dovedit, în decurs de trei ani, a provoca cel mai larg și constant interes în rândurile tineretului studios, ale profesorilor de liceu, ale specialiștilor din lumea academică și, nu în ultimul rând, ale publicului nespecialist dar interesat de problemele limbii române, ale istoriei ei, ale culturii în general.

Convinși fiind că acest interes depășește limitele auditoriului și dându-ne seama că rolul acestor conferințe poate fi – prin natura subiectelor abordate și prin nivelul tratării lor – mult mai important, îndeosebi în rândurile tineretului, decât cel avut în vedere inițial, s-a luat hotărârea tipăririi lor ca broșuri independente începând cu seria 1996 -1997. Academia Română își exprimă speranța că ele vor fi bine primite de către publicul larg și vor contribui la mai buna cunoaștere a multor probleme ale culturii românești.

Acad. prof. Dan RĂDULESCU
Vicepreședinte al Academiei Române

Anglicismele în limba română actuală

Tema conferinței mele nu reprezintă în sine o noutate. Ea a mai constituit obiectul unor cercetări – individuale sau colective – de ansamblu sau parțiale, referitoare la anumite aspecte și întreprinse de angliști sau de româniști. De curând s-a publicat și o carte cu aproximativ același titlu: Georgeta Ciobanu, *Anglicisme în limba română*, apărută la Timișoara în 1996, care conține și o bogată bibliografie. După câte știu, tema de care vă vorbesc intră și în preocupările a două proiecte internaționale (inițiate la Zagreb și la Köln) în care sunt implicați, pentru română, cercetători români. De ce am ales această temă bătătorită? În primul rând, desigur, pentru actualitatea ei, pentru că elementele datorate influenței engleze sunt o componentă importantă a limbii române și, în același timp, un aspect important al relațiilor dintre limba, istoria și cultura românilor, cum se intitulează ciclul nostru de conferințe, dar și pentru că mi se par necesare unele precizări și completări la ce s-a publicat până în prezent de către specialiști și mai ales unele replici la ce se crede și se afirmă de către nespecialiști, îndeosebi din punctul de vedere al cultivării sau, cum se mai spune acum, al ecologiei limbii. Încep cu cele care țin mai mult de ultima categorie menționată, adică ceea ce se crede și se afirmă de către nespecialiști.

În orice referire la limba română de astăzi a devenit un loc comun protestul sau numai lamentația cu referire la ceea ce unii numesc *anglomanie*, influența engleză fiind văzută ca un act de invazie lingvistică în turburea noastră tranziție, invazie care ar pune în pericol existența limbii române, în orice caz specificul ei național. Cu privire la aceste interpretări și profeții sumbre țin să punctez câteva lucruri pe care filologii le știu sau ar trebui să le știe.

1. Influența engleză asupra limbii române nu este o noutate a perioadei actuale, de după 1989. Ea are o vechime de peste un secol și jumătate, timp în care s-a exercitat la început mai puțin direct și mai mult prin intermediul altor limbi, în special franceza. Pentru secolul trecut, chiar dacă nu cercetăm presa și alte documente de epocă, avem mărturia operelor literare ale lui C. Negruzzi, Ion Ghica și, ceva mai târziu, I. L. Caragiale, cu renumitele sale *High life* și *Five o'clock*. Destul de puternică în anumite limbaje funcționale (economie – în special finanțe, industria petrolului, marină –, sport, cinematografie, viață mondenă) în prima jumătate a secolului nostru – ceea ce se poate vedea din lucrările de sinteză ale lui Sextil Pușcariu (*Limba română*, vol. I, *Privire generală*, ediția I, 1940) și Iorgu Iordan (*Limba română actuală. O gramatică a „greșelilor”*, ediția I, 1943) și din articolele de presă ale lui Alexandru Graur (reunite, în ultimii ani ai vieții sale, în

volumele *Puțină gramatică*, I, 1987; II, 1988) –, influența engleză s-a dezvoltat mult după al doilea război mondial, oricâte frâne i s-au pus în regimul totalitar. Pentru ponderea ei în deceniile trecute, pe care, în general, le uităm prea repede, amintesc faptul că, prin anii '70, când s-au deschis magazine universale numite *BIG*, denumirea a fost percepută ca reprezentând adjectivul englezesc cu sensul „mare”, deși ea era o siglă formată din inițialele cuvintelor românești *băcănie*, *industriale*, *Gospodina* (desigur, o siglă aleasă nu întâmplător, ci tocmai pentru coincidența cu engl. *big*); faptul că așa a fost înțeleasă denumirea de către mulți vorbitori români arată familiarizarea lor cu limba engleză. Pe de altă parte însă, cu surprindere am constatat în presa recentă că același adjectiv englezesc n-a fost recunoscut în numele fenomenului *big bang*, care a apărut deformat în *bing-bang* (un bun exemplu pentru legătura dintre limbă și cultură)!

Creșterea actuală a influenței engleze vine în continuarea unui proces îndelungat. Majoritatea anglicismelor de care se face caz astăzi, în măsura în care nu denumesc realități recente, sunt atestate în limba română cu mult înainte de 1989, ceea ce poate constata oricine din *Dicționarul de neologisme* de Florin Marcu și Constant Maneca (ediția a treia, 1978), *Dicționarul de cuvinte recente* de Florica Dimitrescu (1982), *Dicționarul explicativ al limbii române* (DEX), din prima lui ediție (1975) și mai ales din *Suplimentul* său (1988), care, de curând, au fost comasate în ediția a doua (1996), și, firește, aceste dicționare nu au inclus toate anglicismele cu circulație restrânsă la anumite cercuri.

2. Influența engleză nu este un fenomen lingvistic legat de anumite structuri politice, ci un fenomen internațional (european și mondial) cu multiple explicații. La Paris, Roma, Berlin sau Atena sunt tot atâtea firme scrise în engleză sau în pseudoengleză ca și la noi, iar cuvintele împrumutate în limbile respective sunt cam aceleași (tocmai de aceea sunt studiate în cadrul unor proiecte internaționale). Țările din estul Europei recuperează într-un interval mai scurt anumite rămăneri în urmă de până în 1989, ceea ce face ca și sub aspect lingvistic șocul tranziției să fie mai mare.

Este drept că și atitudinea de respingere a influenței engleze este un fenomen internațional, european cel puțin. Dar tocmai insuccesul celor care au încercat să i se împotrivescă în alte țări ar trebui să arate că nu aceasta este calea realistă bună de urmat. Pentru că, în general, în perioada actuală se caută diverse modele politice, sociale, economice, în problema în discuție ni se propune modelul francez de legiferare a opoziției față de anglicisme. După părerea mea, acest model este însă un antimodel, întrucât toate protestele împotriva *franglezei* (echivalentul românesc al cunoscutului termen lansat de R. Etiemble, *Parlez-vous franglais?*, 1964, pentru „franceza împănată cu anglicisme”) și toate măsurile oficiale, legislative, constând în interdicții de folosire în public a cuvintelor englezești neaprobate prin anumite liste și în sugestii de înlocuire a unor împrumuturi cu echivalente existente sau create ad-hoc au eșuat în fapt. Insuccesul lor rezultă, indirect, din edițiile recente ale dicționarelor franceze de uz curent, care înregistrează numeroase anglicisme, comune și românei, de obicei cu grafia

originară și adaptate sau nu ca pronunțare, cu menționarea indicațiilor normative opuse (de exemplu, în *Petit Larousse* 1990: *marketing*, „recomandare oficială *mercatique*”; *merchandising*, „(anglicism nerecomandat) *marchandisage*” – în *Petit Robert* 1984 soluții parțial diferite –; *know-how* este declarat „nerecomandat (*déconseillé*)” în *Petit Larousse* și „abuziv” în *Petit Robert*, ambele dicționare dând echivalentul francez *savoir-faire*, pe când *charter* și *mixage* au numai în *Petit Robert* mențiunea că oficial se recomandă cuvintele *nolisé*, respectiv *mélange*), dar și fără nici o mențiune prohibitivă (în situații asemănătoare; de exemplu: *baby-sitter*, *baby-sitting*, *best-seller*, *dealer*, *kidnapping*, *sexy*, *single*, *stand-by*). De altfel, multe dintre soluțiile oficiale date în hotărâri legislative franceze pentru înlocuirea unor anglicisme au fost din capul locului criticate ca inacceptabile, mai ales prin lungimea sau/și tehnicismul lor; de exemplu, pentru *vidéo-clip* se propunea înlocuirea cu *bande vidéo promotionnelle*, iar pentru *compact-disc* îmbinarea *disque audionumérique*, care sigur erau mult mai greu de folosit.

3. Influența engleză nu este un fenomen în sine negativ, nu are de ce să fie considerată mai periculoasă decât alte influențe străine care s-au exercitat și se exercită încă asupra limbii noastre (aș exemplifica prin franțuzisme ca verbele *a achiesa*, *a antama*, *a disipa*, *a efasa* și *a ranforsa*, care sunt la fel de „străine” ca și anglicismele de ultimă oră). Cunoscută fiind marea ospitalitate a românei, dublată de capacitatea ei de asimilare/integrare a împrumuturilor până și în mediu alofon (semnalez aici altă apariție recentă care interesează tema de față: Anca Hartular, *Merem la America*, București, 1996), este de presupus că anglicizarea – greșit numită de unii *anglofonizare*, ba chiar *anglicanizare*! – va fi depășită așa cum au fost depășite în timp slavizarea, grecizarea, rusificarea, italianizarea sau francizarea, ca să amintesc numai unele dintre influențele suferite de limba română. În această ordine de idei aș menționa premoniția lui Costache Negruzzi (la care, de altfel, și apar, după cum am spus, unele dintre primele anglicisme atestate în română: de exemplu, *spleen*); în *Păcatele tinerețelor* el scria acum un secol și jumătate: „Așadar, am fost pe rând turcomani, grecomani sau Domnul știe ce încă; acum, din mila lui Dumnezeu, sântem franțezomani; poate curând vom trece și Manha în vrun balon aerostatic și atunci ne vei vedea anglomani”. N-am trecut Canalul Mânecii, dar „anglomani” am devenit!

4. Este drept că – spre deosebire de franceză și de italiană, dar nu și de greacă sau de limbile slave – limba engleză aparține altei familii de limbi decât româna și, de aceea, împrumuturile din ea pot pune mai multe probleme de acceptare și de adaptare. În legătură cu aparenta lipsă totală de afinitate între română și engleză, limbi neînrudite genetic decât prin apartenența la marea familie indo-europeană, aș vrea să precizez următoarele două lucruri:

a) Limba engleză are o importantă componentă romanică – de sursă franceză – și numeroase cultisme latinești (de tipul *audit*, *bonus*, *campus*, *item*, *medium*). Împrumuturile din engleză continuă astfel, adesea, mai vechiul proces de relatinizare/eromanizare a limbii române moderne, proces care s-a produs și în alte momente ale istoriei noastre prin limbi de alte origini. Un latinism ardelenesc ca

a gratula „a felicită” are astăzi șansa de a fi perceput drept anglicism, căci cel puțin generația tânără îl înțelege mai degrabă prin engleză decât prin cunoștințele de latină, care îi lipsesc. Și nu e singurul cuvânt în această situație: a computa, de exemplu.

b) Împrumuturile din engleză au, de multe ori, în română rude vechi, nu totdeauna transparente, cu diverse etimoane directe. Câteva cazuri sunt de-a dreptul spectaculoase. Constantin Noica (în *Cuvânt împreună despre rostirea românească*, București, 1996, p. 120-126) releva cu uimire filozofică legătura dintre computer (a computeriza) și vechiul a cumpăta, dar, după cum se poate vedea în bună parte la Al. Graur, *Cuvinte înrudite*, București, 1980, rudele sunt mult mai numeroase și variate: a computa și computațional, a conta și cont, contabil (cu derivatele contabilitate, contabilicesc, a contabiliza), contor (a contoriza), cantora, scont (a sconta), discont(o)/discount... Market (marketing) și merchandiser (merchandising) sunt înrudite, mai de aproape sau mai de departe, cu marfă, marchidan, miercuri, iarmaroc, comerț (comercial, a comercializa), mercur, mercurial, mercenar, mercantil, mercerie, merceologie (merceolog), marșandă și mersi. Master se adaugă la numeroasele cuvinte care descind, direct sau indirect, din lat. magister: măiestru, maestru, magistru, maistru (sau maistor), meșter, cf. și vagmistru (prin partea a doua a acestui vechi compus neanalizabil), metresa, maître „șef de sală” din terminologia restaurantelor ș.a. Sponsor este înrudit cu a răspunde (de fapt, etimologic înseamnă „răspunzător”) și cu responsabil. Staf este practic același cuvânt cu ștab și amândouă sunt înrudite cu stambă, stampă, ștampilă, ștafetă. Recentul anglicism card „carte de plată” este un nou dublet al lui carte, alături de cartă, hartă, hârtie, iar rudelor a carta, cartel, cartelă, carton, cartuș – cu derivatele lor – li se adaugă alt anglicism: charter. Influența engleză a revitalizat uneori cuvinte neologice de altă proveniență care ieșiseră complet din uz (de exemplu: guard) sau erau puțin folosite (de exemplu: jurnalism și jurnalist).

Înrudirea și mai ales asemănarea formală nu reprezintă însă neapărat un avantaj. În cazul lui mass-media, de exemplu, confuzia cu mai vechiul și cunoscutul medie a dus la utilizarea greșită din punct de vedere semantic ca „medie a masei” (aceasta mai la început și pentru puțin timp) sau/și, îndeosebi, din punct de vedere gramatical, ca substantiv feminin singular, în loc de neutru plural, a anglicismului recent, iar în cazul lui mixer dubla apropiere fonetică și semantică de cuvântul mixt a generat varianta greșită, de mare circulație, mixter. Despre alte conflicte între rude reale sau false va fi vorba și mai departe.

5. În mod paradoxal, poate, pericolul – dacă pericol e – reprezentat de influența engleză actuală vine din faptul că ea se produce prin oameni culți și că la nivelul limbii literare funcționează factori care împiedică sau măcar încetinesc românizarea împrumuturilor, menținute de lucrările normative într-o formă strident străină. Cuvintele/variantele criticate și marginalizate, limitate, în general, la stiluri neliterare, de tipul bișniță (< engl. business), blugi (< engl. blue jeans), ciungă (<

engl. chewing-gum), dangarezi (< engl. dungarees), gref (< engl. grapefruit), hodog (< engl. hot dog), demonstrează că fără frâna lucrărilor normative și a cunoscătorilor limbii engleze anglicismele recente s-ar adapta la limba română la fel de ușor ca împrumuturile din alte straturi etimologice și ca anglicismele mai vechi, de tipul bovindou (< bow window), budincă (< pudding), clovn (< clown), docar (< dog-cart), fotbal (< football), henț (< hands), lastic (< lasting) sau trening (< training).

*

După aceste considerații generale e cazul să explic ce înțeleg prin anglicism sau englezism: o unitate lingvistică (nu numai cuvânt, ci și formant, expresie frazeologică, sens sau construcție gramaticală) și chiar tip de pronunțare sau/și de scriere (inclusiv de punctuație) de origine engleză, indiferent de varietatea teritorială a englezei, deci inclusiv din engleza americană, nu doar din cea britanică. Deși termenul pare să aibă o conotație negativă (ca specie de străinism sau xenism, cum se mai spune; termenul barbarism, folosit de unii, mi se pare inacceptabil), nu-l restrâng nicicum la împrumuturile neadaptate sau/și inutile (ca în DEX), dar nici nu-l extind la termeni ca biomedicină și ecosistem, etnolingvistică și sociolingvistică sau extragalactic, cum fac unele lucrări.

Deși s-au alcătuit diverse liste, cu sau fără clasificări onomasiologice, nu dispunem de un inventar satisfăcător – nu spun exhaustiv, pentru că ar urma oricum să fie completat cu noi intrări, dar suficient de cuprinzător – al anglicismelor din limba română, nici măcar al celor lexicale, care au fost mai mult studiate. Inventarele existente sunt, pe de o parte, prea sărace, mult rămase în urmă (ajunge să spun că în cartea citată a Georgetei Ciobanu nu figurează anglicisme de largă răspândire actuală în mediul academic, cum sunt grant și master), și, pe de alta, discutabile, uneori, în privința acordării statutului de anglicism. Pentru o informare fie și aproximativă asupra dimensiunilor acestor inventare, menționez că în cartea Georgetei Ciobanu, din 1996, sunt înregistrate circa 1400 de anglicisme (lexicale și frazeologice), în timp ce Andrei Bantaș estimase, în 1977, la 4000 numărul anglicismelor din română (poate, într-o accepție ceva mai largă).

Pentru acordarea statutului de anglicism esențială este problema distincției între originea (etimologia directă!) engleză și cea franceză (de exemplu: club, lider, mîting), mai rar (și) germană (boiler, drops, șampon), rusă (conveier, screper) sau italiană (geacă). Când nu există indicii formale sau/și semantice, eventual și informații extralingvistice, distincția este practic imposibilă și situația trebuie acceptată ca atare, urmând să se facă distincție între anglicismele certe – cu etimologie unică – și cele cu etimologie multiplă. Printre cele din urmă, o situație specială au cuvintele care pot fi explicate atât ca împrumuturi din – sau și din – engleză, cât și ca formate în limba română (de exemplu: a dezagreea sau informațional). De asemenea este importantă distincția – asupra căreia insistă Theodor Hristea – între anglicismele veritabile (cu etimologie unică sau multiplă, nu contează aici) și cele false – pseudoanglicisme –, create în alte limbi, în speță franceza, ca și cum ar fi cuvinte englezești (de exemplu: tenisman sau golaveraj, cărora în engleză le corespund alte cuvinte). Iată deci câte probleme pune

etimologia unei componente recente a vocabularului românesc, pentru cunoașterea căreia cercetătorii au avantajul de a fi contemporani cu intrarea în limbă a numeroase cuvinte de acest fel. Dificultățile etimologice sporesc – și explică astfel, cel puțin parțial, deosebirea dintre soluțiile date în diverse lucrări – din cauza informației incomplete cu privire la sursele posibile: absența unor anglicisme din dicționarele, oricât de recente, ale limbii franceze, de exemplu, nu înseamnă neapărat că ele nu există în limbajul unor publiciști francezi, care ar fi putut constitui sursa (sau una dintre surse) pentru română. În presa noastră am întâlnit uneori anglicisme în pasaje în care se citează agenția France Presse sau publicații franceze; de exemplu: „Din câte relatează «Bucarest Matin», marea vedetă a ecranului francez s-a declarat dispus să fie un «go-between», un intermediar cu oameni de afaceri ” (ROM. LIB. 1997, nr. 2101, 2/4). Etimologia anglicismelor – reale sau presupuse – nu este o problemă de știință pură, în speță de istorie a limbii, ci este legată și de practica limbii, de corectitudinea exprimării. Acest lucru se demonstrează convingător cu situații în care același cuvânt a fost împrumutat în română din surse (parțial) diferite și rezultatele se deosebesc: de exemplu, *jet* [jet] „curent de lichid sau de gaz care țâșnește cu presiune” are etimologie dublă, franceză și engleză, dar omograful pronunțat [get] „avion cu reacție” provine exclusiv din engleză (cf. și compusul *jet society*); termenul care desemnează unitatea de măsură a energiei numită după fizicianul englez J. P. Joule a fost împrumutat din engleză cu pronunțarea [gul] și din franceză cu pronunțarea [jul], ambele variante fiind admise, dar nu i se poate atribui etimologie dublă, franceză și engleză, când se înregistrează/recomandă numai una dintre cele două variante fonetice ([jul] în DN și în DEX, [gul] la Georgeta Ciobanu). Tot astfel scrierea cu *i* a cuvântului *geacă* în forma *giacă* poate fi promovată de susținătorii etimologiei italienești (DCR), dar e total nejustificată când se corelează cu etimologia unică englezească (DEX), pe care, în schimb, o evidențiază o grafie ca *jakă* (ROM. LIB. 1995, nr. 1481, 1/6).

Dacă de multe ori anglicismele au etimologie multiplă, mai ales anglo-franceză, câteodată se constată o concurență între cele două surse, la cuvinte înrudite (dubletele *summit* < engleză și *sommet* < franceză) sau neînrudite (sinonimele *computer* < engleză și *ordinateur* < franceză); în ambele cazuri menționate franceza a pierdut, fără a fi însă total exclusă (*sommet*, de exemplu, mai apare când și când în presă: ROM. LIB. 1997, nr. 2129, 5/1-3).

Misterul etimologic este și mai mare la unele formații hibride, din sfera limbajului comercial, în care un anglicism este combinat cu un cuvânt de altă origine, de exemplu germană: compusul *PC-Tisch* [pi'si,tiș] „masă pentru calculator personal” sau denumirea produsului *Kinder-surprise*, a cărui reclamă o auzim mereu la televizor citită [kindär sur'praiz]. Dar în ce limbă este firma internațională *Pizza-hut*, în care nu se știe dacă termenul al doilea este engl. *hut* „cabană” sau germ. *Hut* „pălărie”, desenul din emblemă fiind el însuși ambiguu? Alte exemple de firme despre care nu știm în ce limbă sunt, dacă trebuie citite englezește sau franțuzește, eventual nemțește, sunt două cunoscute firme cu *mega* : *Mega-Vision* trebuie citit [megavizi'on] sau [mega'vijän], *Mega-image* este [megai'maj] sau [mega imig]? Asemenea nume de firme sau de produse comerciale ar putea fi

excluse din discuția de față ca evident neromânești dacă nu ar avea uneori interferențe cu tema noastră. Formații hibride se realizează nu numai prin cuvinte din două limbi străine, ci și prin combinarea unui cuvânt străin (în speță englezesc) cu unul românesc. Engl. *bank* „bancă” nu a fost împrumutat ca substantiv comun, existând mai vechiul împrumut de origine italo-franceză *bancă*, dar este folosit în nume proprii de firme pentru a li se da alură internațională: *Bankcoop*, *Credit Bank*, în care pronunțarea cu [a] a lui *bank* ar putea trimite și la germană și, în orice caz, constituenții *coop*, *credit* pot să nu fie neapărat românești (cf. *Bancpost*, compus cu *post*, sigur neromânesc), în timp ce *Columna Bank*, pronunțat la televizor cu [e], este un compus din rom. *columnă* și engl. *bank*.

Distincția între un cuvânt și mai ales o expresie intrate realmente în română și unele doar folosite într-un text românesc ca elemente străine, ca un fel de citate, nu este deloc ușor de făcut (numai în unele situații poate servi distincția grafică între caracterele folosite, de obicei cursive vs. drepte), întrucât gradul de acceptare și interpretarea diferă de la un vorbitor la altul; de aceea e posibil ca în conferința mea să mă refer nu numai la anglicisme din limba română, ci și la unele din exprimarea unor români.

Mă aștept să stârneasce mirare faptul că nu voi opera clasificarea aproape curentă a anglicismelor lexicale în împrumuturi necesare și inutile sau „de lux”. Părerea mea este că ultima etichetare este subiectivă și riscantă în același timp, necesitatea variind în funcție atât de individ, cât și de perioadă. Îndrăznesc totuși să consider inutile anglicismele care apar ca dublete (variante sinonime) recente ale unor împrumuturi anterioare: *casino* alături de *cazinou* (nu numai în firme, de tipul *Casino Victoria*, care ar putea fi considerate neromânești, ci și în contexte comune, ca: „amenajarea unui modern casino”, „dotările pentru casino”, „să amenajeze un casino”, toate în ROM. LIB. 1995, nr. 1609, 16/3-4), *discount* alături de *discont*, *trezorie* alături de *trezorerie*. Nu știu în ce măsură unele nuanțe de sens ar justifica reîmprumutarea lui *pudding* în această formă, diferită de mai vechiul *budincă*, sau dublarea prin *horror* a latino-francezului *oroare*.

Ceea ce interesează este nu necesitatea intrării în limbă a unor anumite anglicisme, ci necesitatea prezenței lor într-un anumit text. Nu mă sperie deci inventarul anglicismelor atestate vreodată în română, ci numărul de anglicisme din unul și același text, excluzând, bineînțeles, limbajele de specialitate. Iată o ilustrare a abuzului cantitativ de anglicisme într-un articol din presa de larg tiraj: „tânărul hacker a răsărit din avangarda unei întregi generații de «cyberboys» fără nici un rudiment de conștiință morală, ieșiți la atac pe «cyberspace», în viitorul amenințat al «Planetei Internet»” (ROM. LIB. 1997, nr. 2076, 14/2). Abuzul poate fi și numai calitativ dacă prezența unui anglicism pune în pericol înțelegerea, receptarea textului. Deși sunt termeni tehnici, cred că, din rațiuni de accesibilitate, anglicismele *holding* și, mai ales, *voucher* ar fi trebuit evitate în secțiunea referitoare la agricultură și la protecția țăranilor din programul guvernamental de reformă (februarie 1997). Există diverse strategii discursive prin care anglicismele recente, ca orice alte inovații lexicale, pot fi introduse fără a lăsa semne de

întrebare: în primul rând explicarea sensului (glosarea prin sinonime sau parafrază) și ordinea plasării în text. În nici un caz nu se recomandă folosirea în titluri din presă a unor anglicisme necunoscute marelui public, de felul lui *pairing*, *processing* sau *screening* (toate din ROM. LIB.: 1997, nr. 2072, 3/2; 1997, nr. 2076, 1/2; 1995, nr. 1507, 5/3), chiar dacă urmează să fie explicate în cuprinsul articolelor respective; exemple bune sunt titlurile cu echivalente românești ale anglicismelor din cuprins: sub titlul „Totul despre cărțile de plată” se vorbește de micile „cartele de plastic, pe care le vom denumi, pe scurt, CARDURI” (OBS. FIN. I, 1996, nr. 3, 2/1). Pentru glosarea în text un exemplu pozitiv este următorul: „Furtul de imagine, *captioning-ul*, ca metodă de legitimare, s-a văzut cel mai bine...” (ROM. LIB. 1996, nr. 1775, 2/1). Oricum, explicația trebuie dată la prima apariție în text (nu după ce un anglicism rar și strident ca *overshooting* a fost folosit de patru ori, în ADEV. 1997, nr. 2102, 5). Broșura, editată recent, *Raport de evaluare a unităților de cercetare ale Academiei Române 1995. Sintează* exagerează în direcția inversă: într-un text de circa 30 de pagini se dă de șase ori echivalentul românesc al engl. *feedback* (p. 7, 9, 13, 14, 23, 39) și de trei ori cel al engl. *brain drain* (p. 8, 20, 23); cf. și *brain waste* p. 23, 27.

*

Contribuțiile de până acum au analizat principalele aspecte ale adaptării fonetice, grafice și morfologice a împrumuturilor englezești.

Cu privire la problemele de pronunțare și de scriere aș sublinia deosebiri existente la multe anglicisme între aspectul oral și cel grafic, precum și soluțiile divergente de normare, statuate sau numai propuse. Anglicismele furnizează cel mai mare procent de abateri de la aplicarea principiului fonetic (mai exact, fonologic) în ortografia limbii române și e greu de imaginat că generațiile care stăpânesc din ce în ce mai bine engleza vor accepta românizarea celor scrise cu ortografia etimologică originară. Dimpotrivă, multe voci cer să se revină la scrierea etimologică și în cazul unor cuvinte scrise acum fonetic, de tipul *aisberg* (*iceberg*), *ghem* (*game*), *lider* (*leader*) sau *meci* (*match*), ceea ce iarăși e greu de admis, chiar dacă ar fi în spiritul unor tendințe internaționale. Să recunoaștem însă că, la unele cuvinte, s-au făcut greșeli de normare asupra cărora ar trebui să se revină: cazuri flagrante, după părerea mea, sunt grafiile și pronunțările *cnocaut* și *cnocdaun* (pentru *knock-out*, respectiv *knock-down*), cu *c* inițial, în contradicție cu abrevierile menținute cu *k* (*K.O.*, *K.D.*) pentru că sunt internaționale, fără a mai vorbi de neconcordanța cu pronunțarea englezească (litera inițială *k* nu se pronunță aici); exagerat populistă este și norma scrierii fonetice *hailaif* (pentru *high-life*), stabilită în 1953, pe care DOOM și îndreptările ulterioare acestuia s-au jenat să o preia, dar nici nu au avut curajul s-o modifice (deci, pur și simplu, au omis cuvântul), în timp ce DEX o menține.

Aspectul scris (etimologic) este adesea mai transparent decât cel fonetic, ajutând la analiza cuvântului și la identificarea relațiilor lui cu altele; de exemplu: grafia *camping* este mai apropiată de *a campa* și *campanie* decât pronunțarea

[*'kemping*]; la fel, grafia *consulting* de *a consulta* decât pronunțarea [*kon'salting*] și grafia *service de serviciu* decât pronunțarea [*'servis*]. Alteori însă, exact invers, aspectul oral permite analiza ascunsă de scrierea etimologică: de exemplu, *dancing* [*'dansing*] față de *a dansa* sau *shocking* [*'șoking*] față de *a șoca*. Grafii ca *marcher* și *parching*, cu *ch* pentru *k*, criticate de unii, au fost recomandate de DOOM pentru a se evidenția relația cu *a marca*, *a parca*.

Deosebiri în ce privește vechimea și răspândirea în limba română, corelate cu data normării, explică normarea ortografică diferită a unor anglicisme din aceeași familie; de exemplu: *aut* (cf. și *cnocaut*, *taim-aut*) și *ofsaid* față de *outsider* (cf. și *output*) sau *folclor* față de *folk* și *folkist*. Deosebiri reale de pronunțare și de normare ortoepică la unele cuvinte se justifică fie prin gradul diferit de adaptare, legat și de vechime (de exemplu: *jocheu* [*jo'keu*] față de *disc jockey* [*'disk 'gokej*]), fie prin etimologia parțial diferită (situația – menționată anterior – a lui *joule*, cu variație liberă admisă în normă între pronunțarea [*gul*] și [*jul*], sau a lui *jet* [*jet*] și [*get*], cu diferențiere semantică). Variația liberă poate fi ortoepică și ortografică la cuvintele scrise neetimologic: de exemplu, *sandviș/sandvici*.

Pentru dificultățile normării ortoepice și ortografice este instructiv cazul anglicismului *seif* < *safe*: scrierea etimologică inițială, ca în engleză, a generat variantele de pronunțare [*sa'fe*] și [*sa'feu*], ultima și scrisă *safeu*; scrierea fonetică *seif*, recomandată din 1953, a ajutat la promovarea pronunțării corecte [*seif*], dar, în ciuda indicației de pronunțare într-o singură silabă, cu diftong, a generat varianta fonetică greșită bisilabică [*se'if*] (cum s-a întâmplat și în cazul cuvintelor *seim* și *șeic*, de alte origini), iar varianta corectă monosilabică a fost simplificată de unii vorbitori în varianta *sef*. Un asemenea caz-limită – amintind anecdota cu turistul străin care încearcă să-și scrie numele conform pronunțării engleze americane și nu reușește decât să și-l vadă mereu altfel receptat, din ce în ce mai departe de original – este în măsură să descurajeze pe cei care se ocupă de normarea ortografică și ortoepică a anglicismelor în limba noastră.

Pronunțarea anglicismelor în română presupune totdeauna o doză de adaptare la deprinderile vorbitorilor români, chiar atunci când nu e vorba de o adaptare mai mare (de exemplu: se pronunță *-g* în grupul scris *-ng* și *r* în orice poziție – inclusiv finală sau preconsonantică –, nu se disting vocalele închise de cele deschise, nu se pronunță ca în engleză consoanele interdental notate *th*). La anglicismele intrate în română prin filieră franceză s-au preluat și aspecte fonetice sau/și grafice de acolo: este cazul lui *șalanger*, al lui *forfait* [*for'fe*] sau al lui *bluf* [*blöf*], *rummy* [*römi*]. Variantele de pronunțare sunt foarte numeroase, de la cele care redau fidel scrierea până la cele care tind spre o pronunțare exact ca în engleză; ca și în cazul grafiei, există și în cazul ortoepiei voci care cer modificarea normei la cuvinte ca *bluf* în sensul adoptării pronunțării englezești [*blaf*] în locul celei franceze, [*blöf*], corespunzătoare sursei directe. Pentru variantele de pronunțare un caz extrem este cuvântul *rugbi*, cu șase variante (după V. Bănciulescu).

O categorie aparte este aceea a anglicismelor care pot fi raportate la cuvinte existente mai de mult în limbă. Încercările de a impune pronunțarea apropiată de

engleză [mas 'midia] – recomandată, printre alții, de Al. Graur, în *Dicționarul greșelilor de limbă* (București, 1982) – nu au avut nici o șansă de izbândă, fiind evidentă relația cu *mediu*, *medie*; cu atât mai puțin are șanse de reușită recomandarea Adrianei Stoichițoiu Ichim („Limbă și literatură” 1996, nr. 2) de a se pronunța ca în engleză și prima parte a acestui compus [mæs 'mi:diə], firește identificată cu *masă* – *mase*. De aceea mi se pare exagerată și inadecvată recomandarea aceleiași autoare de pronunțare ca în engleză, [top 'si:krit] (tipărit, greșit, [top si:'krit]) și [top 'modl], a lui *top secret* și *top model*; ce ne facem atunci cu pluralul celui din urmă, *top-modele*, care arată clar imixtiunea lui *model* – *modele*? În general cred că unele lucrări recente greșesc când în prezentarea anglicismelor din română le dau pronunțarea, în transcriere fonetică, după dicționare ale limbii engleze, și nu după pronunțarea lor în română.

Ce trebuie respins categoric sunt pronunțările nejustificate de tip german aplicate unor anglicisme: deși au fost semnalate și criticate de multe ori, variantele pronunțate și scrise greșit cu *s-*, în loc de *s-*, la cuvinte ca *spicher*, *spray* [sprej], *sprint*, *standard* și *start* au încă, din păcate, o prea mare răspândire, chiar printre intelectuali. De asemenea, trebuie respinse grafiile hibride, semiromânizate, de tipul *naylon* (ori rom. *nailon*, ori engl. *nylon*), *offsaid* (ori rom. *ofsaid*, ori engl. *offside*) sau *benner* (engl. *banner*), și eliminate inconsecvențele: în unul și același articol (ROM. LIB. 1994, nr. 1202, 10/1-5) am întâlnit, de exemplu, nu mai puțin de trei grafii pentru engl. *gay* „homosexual”: grafia originară (*gay*), cea românizată, fonetică (*ghei*), și hibridul *ghay*, cu *h* nejustificat nici din punctul de vedere al englezei, nici din punctul de vedere al românei, în această poziție. Nu mai vorbesc de grafiile inculte și criptice de felul lui *hemănex* (pentru *ham and eggs!*), *misgri* (pentru *mixed grill*), *plonkkek* (pentru *plum-cake*) sau *uisic/visichi* (pentru *whisky*) din listele unor restaurante, chiar ale unora cu pretenții.

La aspectele fonetice ale anglicismelor cred că ar mai fi de studiat problema accentului, care generează numeroase variante, în special la cuvintele cu sufixul *-er* (variația este chiar acceptată în normă la *marcher* ['marker]/[mar'ker], nu și la *performer* sau *sprinter*; un caz extrem este *manager*, cu trei variante de accentuare), dar și la altele: recent am auzit la TVR 1 accentuările [pro'motor], în loc de [promo'tor], și [slogan], în loc de [slo'gan]. Merită să fie amintit și fenomenul pe care Al. Graur l-a numit, în 1932, hiperenglezism fonetic, respectiv grafic, adică pronunțarea sau scrierea care se dorește a fi englezească, dar nu corespunde normelor limbii engleze; hiperenglezisme se întâlnesc mai ales la numele proprii, dintre care cel mai cunoscut exemplu este numele orașului american *Chicago* pronunțat greșit [çi'kago] în loc de [și'kago]. Dar în legătură cu numele proprii se poate pune și problema accentuării englezești a unor nume de altă origine: de exemplu, accentuarea pe silaba inițială a numelui orașului olimpic francez *Albertville*, accentuarea pe primul component al numelui agenției franceze *France Presse*, pronunțat frecvent [frans pres] în loc de [frans 'pres] de crainicii de radio și televiziune, sau pronunțarea englezească a unor nume de sursă mitologică greco-latină consacrate cu altă pronunțare, cum e numele produsului menajer *Ajax* [eijaks], alături de pronunțarea conform tradiției a numelui omograf al echipei de

fotbal *Ajax* [aiaks] din Amsterdam. De asemenea o problemă este lectura abrevierilor literale de tipul *CD* [si 'di], *LP* [el 'pi], *PS* [pi 'si], *e-mail* [i meil] față de *LSD* [le se 'de] sau *WC* [ve 'če], de exemplu; și aici există uneori variante de lectură, de exemplu la *CIA* [čia], [sia] și [si ai 'ei] sau la *FBI* [fe be 'i] și [ef bi 'ai].

La aspectele grafice cred că ar trebui revăzută oportunitatea respectării cratimei sau a blancului din engleză la compuse ca *week-end* sau *compact disc*, având în vedere complicațiile pe care le creează în română flexiunea (pl. *week-end-uri*) și articularea enclitică (*week-end-ul*); problema cratimei se pune și la formele unor anglicisme simple, ca *bridge* (*bridge-ul*) sau *show* (*show-uri*), pentru care normele actuale sunt insuficient de clare și par chiar inconsecvente. De asemenea, ar trebui reglementată problema vecinătății literelor *y* și *i* în forme flexionare și în derivate ale anglicismelor terminate în *y*, de exemplu scrierea formelor de plural articulat (nominativ-acuzativ și genitiv-dativ) ale lui *cow-boy*. Am menționat aici doar câteva dintre problemele reale ale ortografiei românești actuale.

În sfârșit un aspect secundar interesant este reprezentat de pronunțarea glumeață de tip englezesc a unor cuvinte românești. Încă din 1947 Al. Graur (*Scrieri de ieri și de azi*, București, 1970, p. 54) semnală că, în locul lui *furculition* și *trântition* ale personajelor lui V. Alecsandri, „de câțeva vreme pronunțarea franceză a sufixului *-tion* e concurată de pronunțarea engleză” în exemple ca *instaleișn*, *inundeișn*, *combineișn* și *complicheișn* (la care azi l-aș adăuga pe *minuneiș(ă)n* „minunăție, minunat”) și că umilele țigări *Plugar* din epocă erau înnobilate cu pronunțarea numelui lor în forma [plögăr] (p. 57). În momentul de față este la modă pronunțarea englezească a sufixului *-ator* în exemple ca porecla *Asculteităr* (ACAD. CAȚ. VI, 1996, nr. 20 (236), 8/2) pentru profesionistul-șef al ascultării convorbirilor telefonice. Amintesc și că în deceniile trecute a circulat o lectură de tip englezesc a numelui de personaj istoric (și de străzi) Ilie Pintilie, pronunțat [ai'lai 'pintilaj].

Adaptarea sau încadrarea morfologică a anglicismelor pune probleme de gen, de articulare enclitică, de număr și de flexiune casuală la substantive, care reprezintă majoritatea acestor împrumuturi. Este semnificativ faptul că multe anglicisme sunt înregistrate în dicționare numai ca substantive, fără specificarea genului, sau că unele au câte două genuri la forma nearticulată (*un/o story*, dar numai *story-ul*), de asemenea că, din considerente de formă, numele unor animate de sex femeiesc se încadrează la genul neutru (*script-girl*, *top-model*, chiar *miss*, pentru care am întâlnit pluralul *miss-uri*: ADEV. 1995, nr. 1716, 7/6) și pun probleme de acord (de exemplu: „divorțat de frumoasa *top-model*” ROM. LIB. 1995, nr. 1696, 14/1 sau „*un tânăr top-model* [...] se întoarce acasă [...] dezamăgită de relația de dragoste cu impresarul ei” ROM. LIB. 1996, nr. 1950, 13/5). Semnificativă prin frecvență este și dubla marcarea a numărului plural în exemple ca *jeanși* și *comicsuri*, cu câte două desinențe, sau *tenismeni*, cu alternanță englezească și desinență românească. Relativ numeroase substantive sunt invariabile sau/și nearticulabile, iar unele sunt defective de număr. Un caz extrem

este reprezentat de mult discutatul *mass-media*, care este și invariabil (de exemplu: *influența mass-media*), și nearticulabil hotărât, și defectiv de număr (plurale tantum; singularul *un mass-medium* se întâlnește doar accidental, în traduceri: de exemplu, la Alvin Toffler, *Powershift – Puterea în mișcare*, 1995, p. 353). Unele anglicisme își completează paradigma pe teren românesc: *blug* < *blugi*. Ca problemă specială a substantivelor masculine și neutre terminate în [i] scris y, menționez că anglicismele mai vechi în română au fost adaptate cu desinența -u [u] la singular: *jocheu* (cf. însă mai recentul *disc-jockey*), *troleu*.

La adjectiv, anglicismele îmbogățesc clasa unităților invariabile prin exemple ca *live*, *nonstop*, *sexy*, *shocking*, care funcționează și ca adverbe. Valoare adjectivală au și unele substantive (de exemplu: *fair-play*, *science-fiction*), iar uneori apar dificultăți de identificare a statutului de substantiv sau adjectiv (la exemple ca *folk* sau *pop* pe lângă substantivele din sfera muzicii: *cântăreț*, *formație*, *grup*, *muzică*, *piesă* ~; *stand-by* în sintagma *acord stand-by*). Un anglicism care pune probleme de clasificare ca parte de vorbire este și cunoscutul *cash*, calificat de obicei numai ca substantiv, dar folosit mai mult ca adjectiv și ca adverb cu sensul „peșin”.

În ce privește adaptarea/încadrarea verbelor împrumutate din engleză, se preferă net conjugarea I (cu prezentul indicativ în -ez): *a dribla*, *a faulta*, *a sprinta*, *a șuta*, *a loba* (întâlnit ca adaptare nu numai a engl. *to lob* din terminologia tenisului, ci și – poate, numai în glumă – a engl. *to lobby* din terminologia politică: „Năstase lobează la Cotroceni pentru schimbarea lui Văcăroiu” ACAD. CAȚ. IV, 1994, nr.39 (151), 5/4); *a lista*, *a printa*, *a scana*; uneori se ajunge astfel la dublete, ca în cazul anglicismului *a procesa* față de mai vechiul *a proceda* (același fenomen este în curs de realizare cu *a accesa* față de *a accede*). Opțiunea pentru conjugarea a IV-a, de obicei cu sufixul lexical -ui, este populară și familiară: formații glumețe ca *a drincui* coincid ca tip cu cele uzuale la românii americani (*a draivui*, de exemplu, în textele culese și publicate de Anca Hartular, *Merem la America*).

*

Aspecte mai puțin studiate sunt cele semantice și influențele (calcurile) gramaticale.

Dintre aspectele semantice au fost relevate – de Adriana Stoichițoiu, Șerban Iliescu și alții, în articole și emisiuni de radio și de televiziune – mai ales două fenomene care constituie greșeli: pe de o parte, pleonasme (de tipul *bord de conducere*, *conducere managerială*, *hit de succes*, *mijloace (de) mass-media* sau *mijloace media*, *publicitate de reclamă* sau *reclamă publicitară*, *summit la vârf*) și, pe de alta, sensuri noi explicabile prin categoria „falșilor prieteni” sau a „rudelor înșelătoare”. Acestea din urmă sunt numeroase la diverse părți de vorbire; de exemplu, la substantive: *audiență* „public, auditoriu” („declarația a fost făcută unei audiențe formate din tineri” ADEV. 1996, nr. 2003, 1/1), *oportunitate* „șansă, posibilitate, ocazie” („numeroase oportunități de cooperare” ROM. LIB. 1994,

nr. 1267, 8/3; „o oportunitate unică” VOCEA ROM. III, 1995, nr. 360, 5/1), *pachet „set, ansamblu”* („pachet de acțiuni, de legi, de măsuri etc.”, dar și „un pachet de muzică românească” ROM. LIB. 1996, nr. 1928, 16/1 sau „A fost convenit pachetul de negociere pentru organizarea Congresului...” ROM. LIB. 1995, nr. 1534, 3/1), *rezoluție* „fermitate”, *suport* „sprijin, susținere” („Programul își propune să acorde suport financiar de conectare la Internet” ROM. LIB. 1997, nr. 2124, 18/4; cf. și *suporter*), la adjective: *confortabil* „convenabil” (în îmbinări ca „preț confortabil”), *decent* „acceptabil, pasabil” (în îmbinări ca „(nivel de) trai decent” sau „preț decent”), *domestic* „intern, național”, *frugal* „sumar, în cantitate mică” („o serie de date frugale, dar foarte concrete” ROM. LIB. 1996, nr. 2029, 1/4; și adverb: „astăzi oamenii au devenit dependenți de stilul radio-TV, gândesc «frugal»” ROM. LIB. 1997, nr. 2124, 18/2), la verbe: *a agreea* „a fi sau a cădea de acord” („au agreeat să constituie o societate pe acțiuni” ROM. LIB. 1996, nr. 1875, 24/5), *a aplica* (și substantivul *aplicație*) „a cere, a solicita (un post, o bursă etc.)”, sens de la care s-a creat și derivatul special *aplicant* („Aplicantii trebuie să fie studenți aflați cel puțin în anul trei de studiu” ROM. LIB. 1997, nr. 2120, 20/1), *a promova* (și substantivele *promovare*, *promoție*, ultimul cu adjectivul special *promoțional*) „a face publicitate/reclamă, a lansa” („Michael va cânta piesa D. S., care nu a fost promovată până acum nici ca extras pe single și nici ca videoclip” EV. Z. 1996, nr. 1283, 2/3; „Unele edituri [...] au veritabile programe pentru promoția cărții de arhitectură” ROM. LIB. 1995, nr. 1794, 1/6), *a realiza* „a-și da seama”. Am enumerat în această listă selectivă numai sensuri devenite curente în limbajul publicistic, lăsând la o parte exemplele cu caracter accidental limitate la traduceri neglijente, cum ar fi *bandă* „fășie” („banda autonomă Gaza” ROM. LIB. 1995, nr. 1492, 8/3) sau *fizician* „medic” (ROM. LIB. 1995, nr. 1474, 8/6); îndeosebi în subtitrarea filmelor abundă exemple asemănătoare, de folosire greșită a unor cuvinte ca *bloc* „șir de clădiri cuprinse între două străzi”, *confuz* „tulburat”, *copie* „exemplar”, *librărie* „bibliotecă”, *taxă* „impozit”.

Dacă anglicismele constituie o amenințare, un „pericol” pentru limba română, aceasta se poate întâmpla tocmai în situațiile în care ele se insinuează, prin calcuri semantice și – vom vedea mai departe – prin calcuri gramaticale sau lexicogramaticale, sub haina unor cuvinte existente mai de mult în română. Adaosul de sens nu duce numai la încărcarea cuvintelor în cauză, ci pune probleme de receptare corectă vorbitorilor nefamiliarizați cu limba engleză, cu atât mai mult cu cât uneori se produc adevărate conflicte între sensuri opuse, ca în cazul adjectivului și adverbului *formal* (la cele două sensuri opuse ale acestuia – 1. „de formă”, 2. „categoric” – se adaugă acum al treilea: „protocolar, solemn, oficial”, foarte folosit în sociologie; de remarcat însă diferențierea antonimelor *neformal* și *informal*. Un citat ilustrativ din presă: „până la 20 februarie au avut loc șapte consilii formale, cinci reuniuni informale și mai multe audieri ale președintelui în fața Parlamentului European” ROM. LIB. 1995, nr. 1498, 8/3). Mă întreb ce au înțeles alegătorii când în prezentarea unui candidat la președinție, în toamna

trecută, s-a menționat, printre calități, *dedicația* sa (în sensul de „devotament, dăruire” al engl. *dedication*); paralel cu substantivul, adjectivul *dedicat* este folosit și el cu sensul „devotat” („O biografie a lui în care să fie evocat cu același spirit analitic și dedicat cu care pregătea el însuși una despre respectatul și iubitul lui profesor” DILEMA IV, 1996, nr. 189, 2/2).

Calcurile semantice după engleză pot afecta nu numai neologisme înrudite, ca în exemplele anterioare, ci și cuvinte mai vechi din română. Oricât ar părea de bizară încadrarea lor la anglicisme, substantivul *calup*, de origine turcă, adjectivul participial *țintit*, cu rădăcina de origine slavă *țintă*, și adjectivul *cumsecade*, compus românesc din elemente latinești moștenite, intră în categoria anglicismelor semantice prin folosirea celui dintâi cu sensul „set, ansamblu” (deci sinonim cu *pachet*, de care am vorbit) în îmbinări de tipul „calup de filme” ROM. LIB. 1996, nr. 1925, 20/6), a celui de al doilea în „programe țintite, de interes regional sau județean” (ROM. LIB. 1996, nr. 1947, 3/5) și a ultimului, la concurență cu *decent*, în reclamele care oferă „calitate la un preț cumsecade”; cf. și *cârțiță* (< bulg.) „spion”.

Dar nu numai calcurile semantice pot fi periculoase, ci și coliziunile omonimice și paronimice în care sunt implicate anglicisme de tipul *bord* (< engl. *board*) „consiliu de conducere” și mai vechiul *bord* (< fr. *bord*) „margine”, respectiv *training* „instruire, antrenament, pregătire” și cunoscutul *trening* „costum de sport” (*training* ca nume de acțiune mi se pare un exemplu tipic de anglicism nerecomandabil, fiind inutil sub raport semantic și, în același timp, un exemplu de inadecvare a grafiei etimologice, care rupe cuvântul de rude ca *a antrena*, *antrenament* și *antrenor*). Împrumutul *mass-media* nu prezintă nici un pericol, cel puțin nu pe plan semantic, dar devine periculos din momentul în care modificarea sa morfologică sub influența mai vechiului *medie* duce la confuzii cu acesta; mai periculoasă se dovedește folosirea anglicismului simplu *media*, devenit *medie*, pl. *medii* cu același sens de „presă” (*media românească*, ~ *americană*, ~ *internațională*), întrucât în îmbinări ca *mediile independente* ROM. LIB. 1994, nr. 1405, 3/1 poate fi receptat nu cu sensul „publicație, mijloc de informare”; ci cu acela de „grup, cerc”; deci poate fi confundat cu *mediu* (cf. *medii diplomatice*, ~ *intelectuale*). O interesantă coliziune paronimică a avut ca rezultat anglicizarea greșită a unui cuvânt de altă origine: piesa mecanică denumită, cu un împrumut din germană, *obertail/obärtail* (lit. „parte de sus, superioară”) a devenit la unii vorbitori *obertaim* și se întâlnește astfel chiar în presă (ROM. LIB. 1995, nr. 1623, 1/5, deși ziaristul semnatar știe că „obertaimul e o invenție nemțească”; este drept că el n-avea cum să verifice forma corectă, dat fiind că, în mod surprinzător, acest cuvânt lipsește din dicționarele românești unilingve); această alterare formală n-ar merita să fie discutată dacă amestecul lui *taim* n-ar demonstra cunoașterea, fie și vagă, a anglicismului (cf. termenii sportivi *taim* și *taim-aut*).

Problemele semantice sunt mai numeroase decât cele menționate. Improprietatea poate apărea prin neglijarea unui constituent semantic incompatibil cu anumiți determinanți, aspect relevat uneori cu referire la *blue jeans / blugi*, la

care se pierde din vedere semul „albastru”. Tot astfel, foarte răspânditul *body-guard* (atât de cunoscut, încât un copil de clasa I primară din Turda a definit cuvântul *cioban* prin „*body-guard* la oi”) este înțeles de unii vorbitori numai ca „agent de pază” (= sensul lui *guard*), cu ignorarea semului „de corp” imprimat de constituentul *body* (care ar trebui totuși să fie cunoscut din termenii sportivi *bodicec*, a *bodiceca*, de la hochei, sau recentul *body-building* și din termenul de modă/confecții *body*: „pentru sobrietatea serilor fierbinți, Baeza propune un body negru” ROM. LIB. 1995, nr. 1681, 9/3); așa se explică folosirea lui – în presă! – în îmbinări ca „bodyguardii localului” ADEV. 1996, nr. 2003, 12/4 sau „bodyguardii care păzesc localurile” ROM. LIB. 1996, nr. 1769, 2/5, „bodyguardii pentru păduri” și „bodyguardii pentru paza pădurilor” ADEV. 1995, nr. 1549, 2/6 (în loc de mai vechea îmbinare terminologică *guardii forestieri*) sau „bodyguardii pentru îndepărtarea aurolacilor și cerșetorilor din stațiile metroului” EV. Z. V, 1996, nr. 1071, 1/3. Un exemplu asemănător de contradicție în adaos este utilizarea lui *terminal* în îmbinarea „terminal de legătură, de interconectare”, prezentă într-un discurs politic al unui înalt personaj (utilizare criticată în ROM. LIB. 1996, nr. 1828, 1/1). La fel poate fi calificată și îmbinarea „o ședință de jogging” ROM. LIB. 1996, nr. 1754, 8/6, dacă ținem seama de sensul etimologic prin excelență static al substantivului *ședință* și de sensul dinamic al lui *jogging*.

Aspecte interesante și sub raport stilistic sunt date de sensurile figurate cu care apar folosite unele anglicisme, fie că aceste sensuri sunt și ele împrumutate, fie că – și mai ales când – sunt creații românești. Am în vedere sensul figurat al substantivului *bizon* „persoană care face parte dintr-un segment social înapoiat” („o bravadă gratuită, menită să satisfacă bizonul de presă, extrem de ostil formulei programului de publicitate” ROM. LIB. 1995, nr. 1649, 3/2), al verbelor *a dribla* și *a șunta* (un titlu din presă: „Cu viclenia, a șuntat democrația” ROM. LIB. 1994, nr. 1376, 16/5) sau al adjectivului și adverbului *aut* în contexte ca „N-are rost să discutați cu el, e complet aut”.

În legătură cu semantica anglicismelor ar mai fi de spus că stabilirea originii sensurilor este și mai dificilă decât a originii cuvintelor ca unități lexicale și că etimologia multiplă este o realitate care trebuie admisă și aici în situații ca aceea a verbului *a realiza*, întrucât sensul „a-și da seama” se explică atât prin sursă directă engleză, cât și prin filieră franceză.

Descrierea semantică a anglicismelor din română, ca și cea fonetică, este corectă numai dacă reflectă situația din această limbă, deci trebuie să indice sensurile existente în română, fie și improprii, nu pe cele din engleză, cum fac unele lucrări: de exemplu, în română *lobby* nu desemnează o încăpere a unor instituții, ci o acțiune sau/și un grup de persoane care o îndeplinește (= engl. *lobbying*, *lobbyism*), iar *minicar* nu are sensul „automobil mic”, ci „un fel de tren mic acționat de un vehicul motorizat”, *shop* nu este orice fel de magazin (timp de câteva decenii a avut numai sensul engl. *tourist-shop* „magazin care vinde doar contra valută forte”) și *snack* (*snec*) nu înseamnă „gustare”, ci „local specializat în gustări” (= engl. *snack bar*). Altă cerință este ca descrierea semantică a fiecărui

anglicism –când în mod deliberat nu se face decât parțial, într-un cadru delimitat (cum este terminologia unui anumit domeniu) –să fie, pe cât posibil, completă, să-i cuprindă toate sensurile lexicale și valorile gramaticale. De exemplu, *master* trebuie înregistrat atât ca s. m. (1. Persoană care deține titlul științific superior licenței, dar inferior doctoratului; 2. Termen de adresare către un stăpân, de obicei tânăr), cât și ca s. n. (1. Titlul de master, perioada de studii pentru obținerea acestui titlu, deci întrebuintare greșită în loc de *masterat*, în contexte ca „dreptul de a participa la master” și „facultățile care nu organizează master” ROM. LIB. 1995, nr. 1534, 5/3-4 sau „universități care să dea master și doctorat” „22” VII, 1996, nr. 1 (307), 7/1; 2. Formă de imprimare computerizată anterioară reproducerii).

În categoria *calcurilor gramaticale*, în speță sintactice, intră mai ales construcțiile care reflectă regimul originar; de exemplu: *a fi interesat în ceva*, cu prepoziția *în* în locul lui *de*, sau *a trata cu ceva* („Există un pericol real [...] să pierdem energia și concentrarea de a trata cu problemele reale care sunt mai ales în interiorul statelor și nu între ele” ALDINE II, 1997, nr. 56, 4/5), cu regim prepozițional în locul celui direct, și, invers, *a consimți ceva* și *a conveni ceva*, cu regim direct în locul celui prepozițional („Ministerul de Finanțe a consimțit scumpirea călătoriei” ROM. LIB. 1995, nr. 1545, 9/6; cf. și „importanța convenirii conținutului acestor relații” ROM. LIB. 1995, nr. 1498, 8/3). Un calc gramatical de alt tip, combinat cu o punctuație care este și ea de influență preponderent engleză, este exprimarea alternativă –în funcție de referent –a genului pronumelui personal de genitiv singular în forma *lui/ei*; el poate fi ilustrat cu următorul citat (unde dublează, de altfel, inutil exprimarea posesiei prin reflexivul în dativ *își*): „Orice persoană își poate exprima credința sau religia lui/ei, fie individual, fie în comunitate cu alții” ROM. LIB. 1997, nr. 2125, 2/3.

Calcuri lexico-gramaticale pot fi considerate unele conversiuni, cum ar fi cele ale gerunziilor *incluzând* și *privind* folosite cu valoare adverbială, după modelul engl. *including*, respectiv cu valoare prepozițională, după modelul engl. *concerning* (influența este evidentă mai ales când *privind* apare cu această valoare la începutul unui enunț: de exemplu, „Privind acordul ce se va semna între Chișinău și Moscova, de retragere a Armatei a 14-a, dl. Geoană a menționat...” ROM. LIB. 1994, nr. 1336, 8/3) sau numeroasele substantivizări ale unor adjective: de exemplu, *consumabile*, *executiv*, *oficial*. Cu aceasta am ajuns însă la granița cu formarea cuvintelor.

*

În domeniul formării cuvintelor influența engleză, foarte puțin studiată, poate fi detectată sub aspecte care țin fie de formațiile și procedeele împrumutate, fie de funcționarea anglicismelor lexicale ca baze pentru formații pe teren românesc.

Din prima categorie interesează procedeele cu care cuvintele englezești intră în limba noastră, atât cele pe care le conțin la origine, cât și cele aplicate la împrumutarea lor: deci, pe de o parte, formanți (afixe și elemente de compunere), compuse cu o anumită topică, iar, pe de alta, calcuri de structură și trunchieri.

Chiar dacă este vorba de formanți nu pur englezești, ci cu etimologie multiplă, preponderent latino-romanică, sursa engleză trebuie luată în considerație la sufixe ca *-al* (fapt semnalat de Iorgu Iordan, care era romanist; pentru frecvența acestui sufix în româna actuală aș putea cita o frază din săptămânalul ALDINE I, 1996, nr. 29, 2/1, cu cinci adjective în *-al*, dintre care trei susceptibile de a fi anglicisme: *acțional*, *atitudinal* și *informațional*), *-anță* (*consultanță*), *-(at)ic* (*mediatic*), *-ism*, *-itate*, *-iv* (*protectiv*), la prefixe ca *hiper-*, *super-* și la elemente de compunere prefixoide ca *dis-*, *maxi-*, *mega-*, *mini-*, pe care influența engleză le-a întărit considerabil. Într-o doză mai mare sunt de proveniență englezească sufixele cel puțin virtuale *-er* neaccentuat (*prognozer*, *sprinter*, *suporter*), *-i* (*sexy*, dar și *Vali*) și *-ing* (*dribling*, *fixing*, *parching*) și elementele de compunere sufixoide active *-averaj* (pe lângă pseudoanglicismele împrumutate *golaveraj*, *setaveraj*, există și *coșaveraj*), *-gate* (extras din *Watergate* cu sensul „afacere necurată, scandaloasă” și folosit în formații ca *Andagate* „scandalul legat de înregistrările de la terasa Anda” ACAD. CAȚ. V, 1995, nr. 38 (202), 4/1, *Bombgate* ROM. LIB. 1995, nr. 1530, 3/6, *Safi-gate* ROM. LIB. 1996, nr. 1851, 16/1), *-land(a)* (extras din nume de țări/regiuni și folosit în *Gol(l)and* și *Golanland* ca denumiri pentru „Piața Universității ocupată de «golani»”, *Caritasland* ROM. LIB. 1995, nr. 1589, 16/5, *Draculand* „22” III, 1992, nr. 42 (143), 15/3, *Juverlanda* „Oltenia” CAȚAVENCU II, 1991, nr. 35 (74), 7/4, *Romlanda* L.A.I. I, 1991, nr. 2/4 și *Stupidlanda* ACAD. CAȚ. IV, 1994, nr. 17 (129), 5/2) și, mai ales, *-man*, cu varianta *-men* (*barman*, *congressman*, dar și *Bârcman* ACAD. CAȚ. III, 1993, nr. 27 (87), 3/5, *tarabman* ROM. LIB. 1995, nr. 1530, 1/6, *tupeumen* ACAD. CAȚ. V, 1995, nr. 38 (202), 3/1). Compusele englezești cu structura analizabilă în cuvinte așezate în ordinea determinant + determinat au dezvoltat acest model de compunere în româna actuală, mai cu seamă la numele proprii de firme în sens larg (de exemplu: *Nord Hotel*, *Imobiliar Grup*; cf. și aici hibrizi ca firma *Comtim Westcarne* ROM. LIB. 1995, nr. 1473, 4/1 sau titlul de rubrică *Săptămânal Press AL. CIV. I*, 1991, nr. 63, 3/2-4), dar și la substantive comune adaptate (*sex-industrie* ROM. LIB. 1993, nr. 1065, 11/2, *stock-opțiune* ROM. LIB. 1995, nr. 1505, 8/5); acum 25 de ani m-am amuzat imaginând contexte în care s-ar aglomera asemenea formații de tip „romenglez”: „La Student-Club se audiază Meridiane-melodii cântate de Modern-Grup, se vizionează Universal-șotron sau o producție România-film și se lecturează Glob-Magazin”, „De la Parc-hotel la Intim-bar se merge cu un turist-transport sau cu Jumbo-car”.

Numeroase anglicisme au intrat în română prin trunchierea unui compus (*bluming* < *blooming mill*, *grep* < *grapefruit*, *snec* < *snack-bar*, *trenci* < *trench coat*) sau chiar a unui derivat (*racket* s.m. < *racketeer*; cf. și *box* < *boxing*, poate după franceză); unele au fost împrumutate și în forma netrunchiată, dublete existând și în engleză (*living/living-room*; cf. și *hard/hardware*, *soft/software*). Cuvinte simple trunchiate s-au împrumutat uneori ca variante cu existență paralelă, în registre diferite, ale unor cuvinte întregi: *hi fi* / *high fidelity*. Tot astfel unele compuse sau cvasicompuse s-au împrumutat și sub forma abrevierilor grafice

oralizate: de exemplu, *LP / long play*, *CD / compact disc* sau *PC / computer personal*. Calcul de structură se întâlnește mai ales în redarea unor compuse, ca mai vechiul *cal-putere* (după engl. *horse-power*, poate și după germană), *autocontrol* (după engl. și fr. *self-control*, împrumutat și ca atare) sau *autoservire* (după engl. *self-service* și rus. *samoobsluživanie*; în DEX se trimite numai la rusă) și *viitorologie* (după engl. *futurology*), dar și în redarea unor derivate cu prefixe, ca *interfață* (după engl. și fr. *interface*).

Unele anglicisme derivate au fost adaptate prin înlocuirea sufixului original cu sufixul românesc corespunzător: engl. *-able* cu rom. *-abil* (*predictabil* < *predictable*), engl. *-age* cu rom. *-aj* (*dunaj* < *dunage*), engl. *-ance* cu rom. *-anță* (*uteranță* < *utterance*) etc. sau cu un sufix sinonim (engl. *consulting*: rom. *consultanță*; engl. *exploder*: rom. *explodor*; engl. *monitoring*: rom. *monitorizare*; în Republica Moldova engl. *computer*: rom. *computator*).

Integrarea anglicismelor, unele foarte recente, se manifestă și se demonstrează prin productivitatea lor ca baze pentru formații românești. Poate că cele mai interesante situații apar la derivatele moționale pentru formarea femininelor corespunzătoare unor substantive masculine nume de persoane. De la compusele cu *-man*, care în engleză au feminine paralele compuse cu *woman* „femeie”, româna a format mai demult feminine derivate în *-iță* (*barmaniță* sau *bărmăniță*, *vătmaniță*), iar mai recent în *-ă* (*recordmană*, *tenismană*, foarte criticate pentru absurditatea menținerii elementului *-man* „bărbat”, dar firești din punctul de vedere al sistemului românesc de formare a cuvintelor). Româna simte nevoia marcării femininului și acolo unde engleza nu are un cuvânt special; de aceea s-au creat feminine ca mai vechile *spicheriță* de la *spicher*, *sprinteră* de la *sprinter* și recente *lideră* și *lideriță* (ROM. LIB. 1994, nr. 1424, 1/5) de la *lider*, *rockeriță* de la *rocker*, *fană* („fani și fanele lui Daniel Iordăchioaie”; femininul este criticat în ROM. MAG. I, 1, 10/6), *hipe* (pl.; sg. *hipă* neatestat) și chiar cuplul *VIP-e* f. pl.: *VIP-i* m. pl. (deși în mod obișnuit *VIP* e tratat ca neutru, cu pluralul *VIP-uri*). Alte două exemple recente merită atenție pentru că evidențiază atât dificultățile pe care trebuie să le rezolve limba română, cât și ingeniozitatea vorbitorilor ei. Mai întâi, femininul de la *body-guard*, întâlnit în variantele *body-guardă* și *body-gardă* (*badigardă* ACAD. CAȚ. VI, 1996, nr. 11 (227), 2/4), ultima confundabilă cu sensul abstract „pază” sau colectiv „unitate de pază”. Apoi, mai interesant, cazul numelui de agent de la *strip-tease* (substantiv compus în engleză din două verbe): engl. *strip-teaser*, care se referă la ambele sexe, nu a fost împrumutat, preferându-se sursa franceză pentru numele de agent feminin, numai că fr. *stripteaseuse* este redat greșit prin formația – generalizată – *stripteuză* (CRON. ROM. III, 1995, nr. 791, 8/5; ROM. LIB. 1996, nr. 1676, 8/6; nr. 1971, 8/6), în care unul dintre cele două radicale componente, verbul engl. *to tease* „a hărțui, a agasa, a provoca”, este redus la consoana [t] (prin haplologie, ca o consecință a asemănării fonetice dintre segmentul [iz] din acest radical și sufixul [öză]); cu atât mai greșit este masculinul *stripteuz* întâlnit pentru desemnarea unui profesionist bărbat (ROM. LIB. 1995, nr. 1693, 8/6), căci un sufix *-euz* pentru masculin nu există în română, cum nu există

nici în franceză), corespondentul masculin românesc al lui *-euză* neputând fi decât *-eur* [ör] sau *-or* (cf. *dizeuză*: *dizeur*, *coafeză*: *coafor*, deci **stripteuză* sau **striptizor*). Ca o curiozitate, dar și ca o dovadă de creativitate, semnalez formația glumeată *striptizoaică* (COT. III, 1993, nr. 196 (628), 1/4), perfect normală.

La numele de agent sunt mai puțin interesante derivatele cu sufixe neologice internaționale ca *-and*, *-ist*, *-er*, *-or* – desigur, în situațiile în care ele lipsesc în engleză (de exemplu: *masterand* de la *master*, *racketist* pentru engl. *racketeer*) – decât cele cu sufixe vechi și populare, ca *-ar* (nu numai generalul *bișnițar*, ci și *joggingar* JURN. NAȚ. III, 1995, nr. 524, 20/3 sau *snecar*) sau *-agiu* (*sponsoragiu*, cu adăugarea, redundantă, de fapt, a sufixului românesc).

Tot astfel, la substantivele abstracte nume de acțiuni, stări sau calități derivatele cu sufixe neologice ca *-anță*, *-ație*, *-itate* nu sunt la fel de importante pentru integrarea anglicismelor cum sunt cele cu sufixe vechi ca *-arie* (de exemplu: *sponsorărie* ROM. LIB. 1996, nr. 2007, 4/5). Deși *-at* este sufix neologic la numele de stări, cred că un derivat abstract ca *masterat*, format după modelul lui *doctorat*, prezintă interes; el este sinonim cu *master* s.n., despre care am vorbit mai înainte.

La verbele denominale derivatele imediate de conjugarea I, care constituie majoritatea, pot părea banale, chiar în cazul unora ca *a body-guarda* ROM. LIB. 1995, nr. 1517, 3/1 (cf. mai vechiul termen sportiv *a bodiceca*), dar altă semnificație au derivatele imediate de conjugarea a IV-a (de exemplu: *a joggingi* ACAD. CAȚ. VI, 1996, NR. 17 (234), 6/1 sau *a mitingi* ORA II, 1993, nr. 328, 1/1). Derivatele cu sufixe folosesc sufixele neologice *-ia* și *-iza*, uneori în formații de la aceeași bază: de exemplu, de la *manager* s-au creat *a manageria* ROM. LIB. 1994, nr. 1317, 1/1 și *a manageriza* ACAD. CAȚ. VII, 1997, nr. 2 (270), 3/2. Concurență poate exista și între un derivat sufixal și unul imediat: de la substantivul *mass-media* verbul consacrat este *a mass-mediatisa*, dar se folosește și *a mass-media* ROM. LIB. XLIX, 1991, nr. 14385 (351), 1/2; formații similare există și de la baza simplă *media* cu același sens, dar în această situație trebuie optat ferm pentru *a mediatisa*, care este lipsit de echivoc, spre deosebire de *a media* „22” III, 1992, nr. 42 (143), 15/3, cunoscut de mult cu alt sens („a mijloci, a intermedia”); cf. și *a telemedia* ROM. LIB. 1994, nr. 1301, 3/3.

De la unele anglicisme s-au creat prin trunchiere elemente de compunere, cu productivitate slabă: *bișno-* < *bișniță* (*bișnocrăție*), *buldo-* < *buldozer* (*buldotanc*).

Ca un pandant al pronunțării englezești aplicate în glumă la cuvinte românești de alte origini se pot cita creații ludice de tip englezesc din domeniul compunerii: *Slobozia-City* pentru „(orașul) Slobozia” sau *The Wednesday Ciuc* pentru „Miercurea Ciuc” ACAD. CAȚ. VII, 1997, nr. 11 (279), 8/4; cele două procedee – fonetic și de formare a cuvintelor – se combină în derivarea cu sufixul *-eiș(ă)n*, adăugat la cuvinte românești care nu au nici măcar corespondentul acestuia *-ție*: „s-a întors din America cu idei novatoare: Liberteișan, Egaliteișan, Fraternizeișan” ACAD. CAȚ. V, 1995, nr. 39 (203), 1), și în compuse de felul lui [teiborstrit] ca traducere pentru „Drumul Taberei”, cartier și stradă din București. În aceeași sferă se înscrie mimarea identificării elementului de compunere

englezesc -man în antroponimul românesc *Gherman*, scris *Gher-man* într-un context în care se vorbește de o călătorie în America a omului politic cu acest nume de familie (ROM. LIB. 1996, nr. 1797, 3/1).

Pentru productivitatea lexelelor de origine engleză am mai relevat, cu alt prilej, bogata familie a substantivului *miting*, care, după un secol și jumătate de la intrarea cuvântului în limba română, a fost creată aproape exploziv în anii 1990–1992: derivatele *mitingar*, *mitingăraie*, *a mitingi*, *mitingism*, *mitingist*, *mitingită* și compusele *mitingofil(ie)*, *mitingoman(ie)*, *minimiting*. Dar și unele anglicisme foarte recente și-au constituit rapid o familie: de la *sponsor* – verbul împrumutat a *sponsoriza*, abstractul *sponsorizare* și derivatul prefixal *cosponsor* ROM. LIB. 1996, nr. 2010, 8 în limba standard, dar și derivatele *sponsoragiu*, *sponsorărie*, *Sponsorica* ROM. LIB. 1996, nr. 2020, 4/5 și compusul *megasponsor* ACAD. CAȚ. III, 1993, nr. 7 (68), 8/1 în limbajul pamfletar. De remarcat deosebirea dintre lipsa de productivitate a împrumutului neadaptat *business* (alături de care există numai compusul *businessman*, împrumutat ca atare) și productivitatea variantei-dublet *bișniț(ă)*: *bișnițar*, *a bișnițari*, *bișnițaraie*, *bișnițareală*, *bișnițareasă*, *bișnițăresc*, *bișnițărie*, *bișnocratie* (cf. și *bișnițman*).

Bineînțeles, unele anglicisme intră din capul locului cu o mică familie sau și-o constituie/completează curând cu împrumuturi tot de la sursă (de exemplu: *a kidnapa*, *kidnapper*, *kidnapping* sau *sprint*, *a sprinta*, *sprinter*) și această împrejurare le întărește poziția tuturor în limbă, dar pentru formarea cuvintelor în română fenomenul este mai puțin interesant; unele cuvinte sunt numai semianalizabile, când s-au împrumutat două sau mai multe formații din aceeași familie fără a se fi împrumutat și cuvântul de bază (de exemplu: *pager* și *paging*). Amintesc observația făcută în discuția asupra aspectelor fonetice și (orto)grafice că apartenența la aceeași familie este uneori ascunsă de tratamentul diferit aplicat unor anglicisme înrudite: de exemplu, *spicher* și *speech* (cf. însă varianta acestuia *spici*).

*

Foarte puțin studiate (numai în treacăt, de Th. Hristea) sunt anglicismele frazeologice. Este vorba în primul rând de împrumutarea ca atare a unor unități frazeologice (locuțiuni, sintagme, expresii) englezești alcătuite din două sau mai multe cuvinte, unități la care uneori e greu de făcut delimitarea de cuvintele compuse: mai ales frazeologisme substantivale (*family planning*, *first lady*, *gentlemen's agreement*, *mixed grill*, *no man's land*, *one-man show*, *self-made man*), dar și adverbiale (*fifty-fifty*, *last but not least*, *on-line*) sau adjectivale (*second hand*). Dar unitățile frazeologice englezești au fost și calchiate, situație în care originea lor este mai greu de identificat; de exemplu: frazeologismele substantivale terminologice *cutie neagră* (după engl. *black box*), poate și *farfurie zburătoare* (cf. engl. *flying saucer*, dar și fr. *soucoupe volante*) și *obiect zburător neidentificat* (cf. engl. *unidentified flying object*, dar și fr. *objet volant non identifié*) și foarte răspânditul frazeologism verbal a *chema* (sau a *sună*) înapoi „a telefona ca răspuns” (după engl. *to call back*). Unele frazeologisme circulă în

ambele ipostaze (împrumut propriu-zis și calc): *black hole* / *gaură neagră*, *family planning* / *planificare familială*, *first lady* / *prima doamnă*, *no man's land* / *țara nimănui*, *number one* / *numărul unu* (e bine să ne amintim aici că româna a cunoscut și expresia sinonimă *numărul ainf* într-o perioadă de influență germană), *second hand* / *la mâna a doua*. Până aici problematica frazeologismelor este comună cu aceea a anglicismelor lexicale. Probleme specifice sunt: calchierea parțială a unui frazeologism (de exemplu: *doc plutitor* și *doc uscat*, în terminologia marinărească, după engl. *floating dock*, respectiv *dry dock*; *mijloace de comunicare în masă* după engl. *mass communication media*), câteodată cu împrumutarea unui cuvânt limitat la îmbinări frazeologice (de exemplu: *acord stand-by* după engl. *stand-by agreement*), folosirea unui anglicism lexical în frazeologisme românești (de exemplu: *din start* „de la început” sau *a prinde în ofsaid* „a prinde pe cineva făcând o greșeală”) și crearea unei unități frazeologice românești ca echivalent – nu totdeauna consacrat – al unui cuvânt englezesc unic, fie simplu (de exemplu: *întâlnire/reuniune la vârf/la nivel înalt* pentru *summit* < engl. sau *lovitură de pedeapsă* pentru *penalty* < engl.), fie compus, în ultimul caz printr-un calc de structură (de exemplu: *atelier de lucru*, calc nefericit, pleonastic, după engl. *workshop*; *gumă de mestecat* după engl. *chewing gum*). Unele calcuri frazeologice sunt și calcuri gramaticale: *prelegeri invitate* după *invited lectures*.

Ca și la anglicismele lexicale, aspecte interesante deopotrivă sub raport stilistic oferă sensurile figurate cu care se folosesc unele anglicisme frazeologice, fie că aceste sensuri sunt și ele împrumutate, fie că sunt creații românești; de exemplu: sensul figurat al formulei din terminologia sportivă *K.O.* într-un context ca „rezultatul negocierilor de la Atlanta a fost K.O.” JURN. NAȚ. III, 1995, nr. 524, 23/1, folosirea termenului culinar *fast-food* cu aplicare la un domeniu intelectual („Predispoziția publicului actual pentru acest gen de cultură «fast-food» îi obligă însă și pe creatorii culturali să adopte o nouă strategie” ROM. LIB. 1997, nr. 2124, 18/2) sau aplicarea la oameni a formulei comerciale *king-size* care indică dimensiunea țigărilor („poreclă[...] referitoare la poetul king-size Adrian Păunescu” ROM. LIT. XXIX, 1996, nr. 47,2/2), precum și sensul figurat al frazeologismului, tot comercial, *second hand* în contexte ca „S-a dus încrederea naivă în nomenclaturistii second hand care nu pot oferi decât soluții tot second hand” ROM. LIB. 1996, nr. 1975, 1/1-3 (cf. ampla explicație însoțitoare: „Tare s-a mai amuzat corespondentul unui mare ziar londonez când a găsit cea mai bună traducere pentru ceea ce se acceptă că în România au proliferat din belșug: nomenclaturistii second hand din al doilea eșalon. Termenul se referă, în general, la «mâna a doua», mărfuri uzate scoase la vânzare la preț redus. Așa sunt și activiștii politici ai PDSR: vechi, întrebuițâți, uzați, perimați.”).

*

Un domeniu complet nestudiat este stilistica anglicismelor, în ambele accepții ale termenului *stilistică*, deci atât ca repartiție funcțională, cât și ca expresivitate. Cele două aspecte sunt legate între ele cel puțin prin prezența unor

anglicisme în limbajul argotic (în două dicționare recente de argou al infractorilor – care e departe de a se caracteriza prin influențe englezești – figurează cuvântul *monei*, cu variantele *mănei*, *moni*, „bani”) și în limbajul familiar, colocvial, al unor vorbitori; în descrierea acestora din urmă sunt necesare date de ordin sociolingvistic (vârstă, profesie, nivel cultural etc.).

Unele observații de stilistică afectivă au rezultat și din cele spuse în paragrafele anterioare despre pronunțările sau/și formațiile glumețe; la exemplele de tipul *bișnițman*, *sponsoragiu*, *sponsorărie*, *tarabman* se pot adăuga derivate augmentative ca *bildingău* ACAD. CAȚ. VI, 1996, nr. 16 (232), 7/2 și colective ca *gangsterime* ROM. LIB. 1996, nr. 1800, 1/5 sau compuse ca *Borcan-Bank* și *Ciorap-Bank* ACAD. CAȚ. VI, 1996, nr. 19 (235), 7/1. Amintesc de asemenea aspectele stilistice ale sensurilor unor anglicisme lexicale și frazeologice.

Altă observație stilistică făcută anterior printre rânduri privește existența sinonimelor de tipul *blue-jeans* / *jeanși* // *blugi* sau *chewing-gum* / *gumă de mestecat* // *ciungă*, repartizate funcțional, și specializarea semantică a variantei-dublet *bișniț(ă)* față de *business* (de luat în seamă și conotația grafiei fonetice *biznis* ROM. LIB. 1996, nr. 2007, 2/4), respectiv a lui *bișnițman* ACAD. CAȚ. VI, 1996, nr. 29 (245), 8/3 față de *businessman*. De fapt, dacă cercetăm mai de aproape istoria câmpului semantic „afacere” (cu conotații negative), ar fi de observat că *bișniță* a luat locul unui împrumut german, de care practic nu se mai vorbește azi, anume *gheșeft*, cu exact același sens și aceeași valoare expresivă, iar derivatul *bișnițar* l-a înlocuit pe *gheșeftar*.

Pe lângă variantele fonetice alterate care reprezintă rezultatul unui proces obiectiv de adaptare, există alterări intenționate, cu certă valoare expresivă. De acest tip este alterarea lui *talkie-walkie* în *tache-lache*, a cărei paternitate Mircea Zăciu (*Jurnal*, vol. I, Cluj-Napoca, 1993, p. 83) o atribuie lui Fl. Pucă („Pentru «talke-walke» [sic] el a inventat varianta autohtonă «tache-lache»: capacitatea bucureșteanului de a se juca cu vocabularul”).

Efecte stilistice rezultă și din asocieri sugestive ca acelea din titlul de articol „Nomenclatură și establishment” ROM. LIB. 1996, nr. 1775, 2/4 sau din propoziția „În acest week-end, bulibășeală mare printre tramvaiile bucureștene” ROM. LIB. 1996, nr. 1926, 9/3. O expresivitate involuntară au textele culese de la români americani bătrâni în care anglicismele apar alături de regionalisme lexicale și fonetice; de exemplu, din cartea citată a Ancăi Hartular: „«Uel!», zăce, «leidi», zăce, «să face noapte minteni»” (p. 117; vorbește o femeie născută în 1904 într-un sat din județul Sibiu) sau „Joacă ei loptă. Și el o dobângit praizu și l-or molărit cu trofi” (p. 149; femeie născută în 1898 în Pesac, jud. Timiș).

Semnificativă pentru stilistica anglicismelor este și adoptarea unor formule de conversație cu această origine: formulele de salut *hello* și *bye-bye*, cele de afirmație *all right* și, mai ales, *O.K.* [o'kei], ca împrumuturi propriu-zise, și formulele de urare *o zi bună*, *week-end plăcut* și *Crăciun fericit*, din categoria calcurilor, totale sau parțiale. Pentru cât de pestrice sunt formulele colocviale la unii vorbitori reproduc următoarea conversație dintre doi studenți bucureșteni, pe

care am auzit-o chiar sub zidul Academiei Române, pe strada Mihail Moxa: „–Mersi. –Don't menșăn it. –Ceau!”, deci redusă la formule din trei limbi străine; în fața unui asemenea text te poți întreba unde mai e limba română. Dintre formulele de conversație împrumutate, *bye-bye* a intrat și în locuțiuni verbale cu sens figurat: *a spune / a face bye-bye* (cuiva) sau *a-și lua bye-bye* (de la cineva sau ceva), înlocuind mai vechile *a-și lua adio*, *pa și pusi*, care aveau formule de salut împrumutate din alte limbi; utilizări de efect, cu un joc de cuvinte implicând două anglicisme, mi se par titlul din presă „Bye-bye, stand-by” (ACAD. CAȚ. VII, 1997, nr. 1 (269), 3/3) și titlul de album „Acord stand bye-bye” (formația „Vouă”, 1997).

*

În concluzie, anglicismele din româna actuală trebuie privite și studiate – în toată complexitatea lor – ca orice alte categorii de cuvinte, măcar ca toate cele împrumutate mai mult sau mai puțin recent. Cultivarea/apărarea limbii sau ecologia lingvistică nu se face cu prejudecăți și intoleranță, cu purism și discriminări.

Necesare și chiar urgente sunt acțiunile de înregistrare și de descriere a anglicismelor din punctul de vedere al limbii române, de normare și de explicare pentru a se asigura utilizarea lor corectă și unitară; de asemenea este necesară observarea gradului de folosire, cu distincțiile de rigoare între exotismele cu statut de citat și elementele integrate sau măcar pe cale de integrare, între faptele izolate – individuale, ocazionale – și cele cu frecvență cât de cât relevantă (date statistice referitoare la frecvență se găsesc numai la Hortensia Pârlog).

Cele două atitudini opuse față de anglicisme reprezintă, în bună măsură, semnele unui conflict între generații de felul celui care la 1848 îi separa pe bonjuriști de tombatere (astăzi probabil că bonjuriștii s-ar numi **helloiști* sau **O.K.-iști*). Ca și atunci, preferințele lingvistice sunt în general corelate cu deschiderea/închiderea spre Occident. În orice caz, respingerea violentă, fără discernământ, a elementelor de origine engleză pare să confirme declarația omului politic olandez Hans van den Broeck, comisar european: „Drumul de la Marx la market este lung și greu”.

ABREVIERI

ACAD. CAȚ. = „Academia Cațavencu”
 ADEV. = „Adevărul”
 AL. CIV. = „Alianța civică”
 COT. = „Cotidianul”
 CRON. ROM. = „Cronica română”
 EV. Z. = „Evenimentul zilei”
 JURN. NAȚ. = „Jurnalul național”

L.A.I. = „Litere, arte, idei”
 OBS. FIN. = „Observator Financiar”
 ROM. LIB. = „România liberă”
 ROM. LIT. = „România literară”
 ROM. MAG. = „România Magazin”
 VOCEA ROM. = „Vocea României”

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

- Avram, Mioara, *Probleme ale exprimării corecte*, București, 1987.
- Bantaș, Andrei, *A Bird's Eye-View of English Influences upon the Romanian Lexis*, în „Studia Anglica Posnaniensia”, 1977, nr. 9.
- Bantaș, Andrei, Ilinca Constantinescu, Paula Șendrea, *Observații pe marginea înregistrării cuvintelor de origine engleză în lucrări lexicografice românești*, în „Studii și cercetări lingvistice” XXXIV, 1983, nr. 6.
- Băncilă, Florica, Dumitru Chițoran, *The English Element in Contemporary Romanian*, în Rudolf Filipović (ed.), *The English Element in European Languages*, vol. al II-lea, Zagreb, 1982.
- Bănciulescu, Victor, *Limbajul sportiv*, București, 1984.
- Bogdan, Mihail, *English Loan-Words in Romanian*, în *Actes du Xe Congrès International des Linguistes, Bucarest, 28 août – 2 septembre 1967*, vol. al IV-lea, București, 1970.
- Bota, Maria, *Observații asupra morfologiei neologismelor de origine engleză în limba română literară*, în „Limbă și literatură”, 1978, nr. 1.
- Bujeniță, Mihai, *Din terminologia nautică românească. II. Termeni marinărești de origine engleză*, în „Limba română” XV, 1966, nr. 1.
- Ciobanu, Georgeta, *Anglicisme în limba română*, Timișoara, 1996.
- Constantinescu, Ilinca, *Influența limbii engleze în vocabularul sportiv românesc*, în „Limba română” XXI, 1972, nr. 6 și XXII, 1973, nr. 1 și 2.
- Coteanu, Ion, *Vocabularul limbii române*, în Societatea de Științe Filologice din România, „Buletinul Societății pe anii 1991-1992”.
- Dimitrescu, Florica, *Dinamica lexicului românesc – ieri și azi –*, Cluj – București, 1995.
- Graur, Alexandru, *Puțină gramatică*, [vol. I], București, 1987; II, București, 1988.
- Gruia, Mariana, *Adaptarea cuvintelor de origine engleză la sistemul fonetic și ortografic al limbii române actuale*, în „Limbă și literatură”, 1974, nr. 1.
- Hristea, Theodor, [Influența engleză], în Theodor Hristea, coordonator, *Sinteze de limba română*, ediția a treia revăzută și din nou îmbogățită, 1984.
- Iordan, Iorgu, *Limba română actuală. O gramatică a „greșelilor”*, Iași, 1943; ediția a doua, București, 1948.
- Liutakova, Rumiana, *Trăsături specifice ale împrumuturilor englezești din limbile română și bulgară*, în „Studii și cercetări lingvistice” XLIV, 1993, nr. 2.
- Pârlog, Hortensia, *Termeni de origine engleză în publicistica română contemporană*, în „Analele Universității din Timișoara. Seria Științe filologice” IX, 1971, nr. 1.
- Preda, Irina, *Îmbogățirea lexico-semantică a limbii române actuale. (Cu privire specială la perioada postdecembristă)* (III), în „Limba română” XLI, 1992, nr. 11-12.
- Pușcariu, Sextil, *Limba română*, vol. I, *Privire generală*, București, 1940; ediția a doua, București, 1976.
- Seche, Luiza, *Englezisme terminate în -ing folosite în presă*, în „Presa noastră”, 1974, nr. 2.
- Stoichițoiu Ichim, Adriana, *Observații privind influența engleză în limbajul publicistic actual* (I), în „Limbă și literatură”, 1996, nr. 2.
- Trofin, Aurel, *Observații cu privire la adaptarea terminologiei sportive de origine engleză în limba română*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Series Philologia” XII, 1967, nr. 2.
- Uritescu, Dorin N., *De la chioșcari la vesternizare. Mic dicționar de termeni actuali*, București, 1993.